

Непрель Г. О.,

*аспірантка кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

В. І. ВЕРНАДСЬКИЙ ПРО ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

«Мисляча і працююча людина
є міра всього».

Великий мислитель-природодослідник, він залишив цілісне бачення світу і завдань людини, передбачив майбутні шляхи для їх розвитку. В. І. Вернадський порушував у своїх працях вічні питання буття, наука для нього не була самодостатньою метою, а тільки засобом досягнення сенсу життя, тому його вчення пройняте особистісним началом, співвіднесене з людиною і людством, має виражений етико психологічний характер.

Означення В. І. Вернадським поняття особистості спостерігається майже у кожній його праці, присвяченій геохімії, мінералогії, вивченню косної та живої речовини, біосфери та ноосфери, історії науки тощо – усюди підкреслюється величезна роль особистості, зокрема, особистості вченого, його мислення, думки у здійсненні переходу від біосфери до ноосфери у психозойську еру. Так, у книзі «Філософські думки натураліста», в якій зібрані головні наукові здобутки великого дослідника, поняття особистості зустрічається більше 110 разів! При цьому кожного разу вчений демонструє своє змістовне й оригінальне розуміння особистості, її значення у ряді наукових аспектів – історичному, соціальному, філософському, політичному, біологічному, психологічному тощо. Завдяки такій увазі до цього поняття врешті-решт складається унікальна система теоретичних поглядів на особистість.

Досліджуючи феномен особистості в сучасній психологічній науці С. Д. Максименко дійшов визначення, що «особистість – це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції, та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ». Вважає за необхідне «вивчати розвиток особистості як цілісний процес, що йде по окремих лініях, і бачити в цьому процесі важливі і суттєві

моменти». Дане визначення буде орієнтиром у пошуку психологічного змісту праць В. І. Вернадського.

Для В. І. Вернадського розуміння особистості невідривне від усвідомлення її ролі у процесі життя на планеті Земля. Його можна вважати одним із небагатьох дослідників в історії науки, котрий вперше звернув увагу на глобальний масштаб взаємної детермінації між особистістю та планетою Земля. Вчений стверджує: «Людина і людство найтіснішим чином пов'язані із живою речовиною, що населяє нашу планету, від якої вони реально ніяким фізичним процесом не можуть бути відокремлені. Це можливо лише у думці». Великий натураліст робить з цього закономірний висновок про те, що «людина вперше реально зрозуміла, що вона мешканець планети і може – повинна мислити й діяти в новому аспекті, не лише в аспекті окремої особистості, сім'ї або роду, країн або їх союзів, але й у планетному аспекті. Від нас залежить зробити стихійний процес свідомим, перетворити середовище життя – біосферу в царство розуму – ноосферу».

Варто зауважити, що поняття біосфери та ноосфери стали базовими для всіх психологічних концепцій, які поділяють еволюційний підхід до розроблення основних психологічних проблем, у наукових працях. «... в ноосфері вирішальним і визначальним фактором є духовне життя людської особистості, в її спеціальному виявленні», головним проявом якої є наукова думка.

В. І. Вернадський наголошує на тому, що з початку ХХ століття спостерігається виняткове явище у ході наукової думки, яке він назвав вибухом наукової творчості і особистість вченого має безпосередню причетність до цього. Тому саме ця особистість посідає пріоритетне місце в теоретичних поглядах В. І. Вернадського. Тим самим великий натураліст поглиблює погляд на людину, фактично формує нове корінне її розуміння, пов'язане з еволюцією біосфери нашої планети. Людина позбавляється своєї божественної винятковості, відірваності від Землі і визнається закономірною частиною будови біосфери.

Характеризуючи особистість, В. І. Вернадський завжди залишається відданим своїй принциповій позиції, що висловлена у наступному положенні: «Історія людства, так само як і життя кожної окремої людської особистості, не може бути відірвана й розглянута окремо від її середовища», чим демонструє цілісний підхід до пошуку істини. Великий дослідник виокремлює три прошарки цього середовища або, як він усюди говорить, реальності – залежно від масштабу властивостей простору-часу. Це прошарки явищ космічних просторів, планетних явищ і явищ мікроскопічних.

Саме творці науки, наукової думки визнаються вченим особистостями, при цьому він знову і знову підкреслює, що «наука є творінням життя. З оточуючого життя наукова думка бере матеріал, який приводиться нею у форму наукової істини. Це є стихійне відображення життя людини в оточуючому людину середовищі – у ноосфері. Наука є виявом дії в людському суспільстві сукупності людської думки» з вищевказаного, характерною рисою наукової думки сучасної особистості

В. І. Вернадський визнає дію, включену у життя вченого, дослідника, творця наукової ідеї.

В. І. Вернадський аналізуючи розуміє, що особистість ученого характеризується своєрідністю і неповторністю. Це проявляється «у відсутності двох тотожних індивідуальностей, що відрізняються одна від одної». Наукове мислення різко відрізняється, на думку В. І. Вернадського, від «структури філософської роботи». Він аргументує це таким чином: Те, що приймає як істину одна особистість, реально ніколи не є істиною, обов'язковою для іншої особистості. Завжди водночас будуть існувати та існують часто протилежні філософські системи і побудови, цілком проникнуті відображенням творчих особистостей людства» – вчений впевнений, що в совісті та розумі вченого завжди існує «ідеал натураліста», котрий формує наукову думку, веде до діяльності, життєрозуміння.

В. І. Вернадський надає великого значення у побудові наукових знань «розвитку людської особистості», «духовній творчості людської особистості в її соціальній обстановці», інтуїції, натхненню, природному дару особистості, мисленню, волі, безсмертю творінь особистості, психічному життю особистості, її свободі, вірі, темпераменту, настроям, впливам, різноманітності тощо, які стають об'єктом дослідження наукової психології та логіки. Однак і в даному випадку, для вказаних дисциплін, основною областю наукового пізнання також має виступати біосфера, складовою якої є людина і людська особистість. Він закликає до пошуку певного компромісу в цьому питанні, наголошуючи, що «у науковому шуканні особливо важливо цього не забувати і це враховувати, оскільки несвідомо, протиставляючи людську особистість природі, учений і мислитель придушується величчю природи над людською особистістю. Але життя в усіх її виявах, та у виявах людської особистості в тому числі, різко змінює біосферу такою мірою, що не тільки сукупність неподільних складових життя, але і в деяких проблемах єдина людська особистість в ноосфері, не можуть бути в біосфері залишені без уваги».

В. І. Вернадський знову і знову підкреслює, що за своєю суттю, «..наукова думка є й індивідуальне, і соціальне явище вона невіддільна

від людини. Особистість не може, за самої глибокої абстракції, вийти з поля свого існування. Наука є реальне явище і, як сама людина, найтіснішим і нерозривним чином пов'язана із ноосферою. Особистість знищиться – «розчиниться» – якщо вона вийде з логічного кільця свого розуму».

Великий натураліст В. І. Вернадський часто використовує поняття особистості для того, щоб показати надзвичайну індивідуальну і соціальну силу, що концентрується в окремій людині як геологічному, планетарному явищі. Він зазначає, що «...думка і воля окремої особистості може різко змінювати і виявлятися у природному процесі». Цей вплив може бути і позитивний, і негативний. Тому В. І. Вернадський застерігає своїх колег: «В геологічній історії біосфери перед людиною відкривається величезне майбутнє, якщо вона зрозуміє це і не буде застосовувати свій розум і свою працю на самовинищування».

В. І. Вернадський постає як майже єдиний серед представників природничих наук, хто надавав такого величезного значення особистості вченого у пізнанні «реальності життя», психологічні проблеми розвитку в умовах глобальних змін. Особистість вченого має усвідомлювати та демонструвати наслідки своєї думки, діяльності, відповідати за них перед людством. У цьому зв'язку, В. І. Вернадський формулює, ще у 1922 році, свої всесвітньо відомі тези «Про відповідальність вчених», «Ми підходимо до великого перевороту в житті людства, з яким не може зрівнятися усе ним раніше пережите. Чи зуміє людина скористатися цією силою розуму, спрямувати її на добро, а не на самознищення? Чи доросла вона до вміння використати ту силу, котра неминуче має дати їй наука? Вчені не повинні закривати очі на можливі наслідки їх наукової роботи, наукового процесу. Вони повинні себе почувати відповідальними за всі наслідки їх відкриттів. Вони мають пов'язати свою роботу із кращою організацією всього людства» Ці пророчі заклики повністю відповідають думкам великого вченого про ідеал особистості натураліста, який має бути «проникнутий свідомим потягом до життєрозуміння».

Пошук маркерів психологічної проблеми особистості в праці В. І. Вернадського привело до відповідності основних рис в теорії особистості С. Д. Максименка, що зумовлює до більш детального та розгорнутого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Вернадский В. И. Дневники. 1917–1921. Январь 1920 – март 1921. Киев : Наукова думка, 1997. 328 с.

2. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. М. : Наука, 1988. 520 с.

3. Максименко С. Д. Психологія особистості: змістовні ознаки. *Наука і освіта*. 2014. № 5. С. 45–52.

4. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату). Київ : Ніка-Центр, 2003. 204 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-302-9-34>

Сколота Е. В.,

*аспірант кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Актуальність розробки та застосування психолого-педагогічних методів та прийомів формування навичок асертивної поведінки у студентської молоді зумовлена соціальними явищами в нашому суспільстві та необхідністю максимально підготувати юнаків до вступу в самостійне життя. Юнацький вік – період, перебіг якого багато в чому визначає подальший професійний шлях людини.

Опираючись на запит суспільства на певні особистісні якості, що сприяють досягненню успіху і певного рівня соціального добробуту індивідуумів, широко поширюються програми соціально-психологічних тренінгів з формування і розвитку соціально-важливих поведінкових навичок.

Навчання у людей в значній мірі визначається процесами спостереження, наслідування і моделювання. У роботах А. Бандури навчання через спостереження регулюється процесами уваги, збереження образу спостережуваного, рухового відтворення його поведінки, мотивації до оволодіння спостережуваною поведінкою. А рівень мотивації поведінки визначається цінністю досягнутих результатів і відповідністю поведінки вимогам норм поведінки [3].

Моделювання та відпрацювання нових поведінкових шаблонів за допомогою спеціальних технік і вправ дозволяє розширювати поведінковий репертуар особистості, сприяє розвитку гнучкості